WIKIPEDIA

Sanskrit

Sanskrit (*saṃskṛta* ’kokoonpantu; huoliteltu’) on indoeurooppalaisten kielten indoiranilaiseen ryhmään kuuluva kieli, joka muotoutui lopullisesti 300-luvulla eaa.

Sanskrit on Intian klassinen sivistyskieli, jonka asema vastaa suunnilleen latinan ja kreikan asemaa Euroopassa. Sanskrit on siis oppineiden käyttämää huoliteltua ja täsmällistä kielimuotoa, kun taas tavallisen kansan puhumista murteista on käytetty nimitystä *prakrit*. Sanskrit on myös yksi Intian virallisista kielistä, ja siihen luodaan jatkuvasti uudissanoja nyky-yhteiskunnan tarpeita varten. Kielitieteessä sanskritista ja prakriteista käytetään joskus yhteisnimitystä *muinaisintia*.

Sanskrit	
Oma nimi	संस्कृता वाक् (saṃskṛtā vāk)
Tiedot	
Alue	Intia, eräät muut Etelä- ja Kaakkois-Aasian alueet
Virallinen kieli	Intia
Puhujia	Intiassa 6 106 äidinkielenä (1981), 194 433 toisena kielenä (1961)
Sija	ei 100 suurimman joukossa
Kirjaimisto	devanāgarī
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	indoeurooppalaiset kielet
Kieliryhmä	indoiranilaiset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-1	sa
ISO 639-2	san
ISO 639-3	san (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=san)
	Ohje

Sisällysluettelo

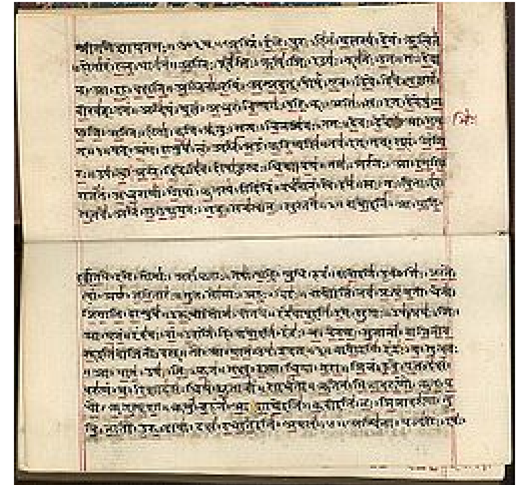
Historia

Vanhin tunnettu sanskritin muoto oli noin 1000-luvun eaa. Veda-kirjoissa käytetty *veedinen sanskrit* eli muinaisindoarja, joka varsinkin 1800-luvun alkupuolella samastettiin indoeurooppalaisen kantakielen kanssa. Mahābhāratassa ja muissa hindueepoksissa käytettyä kielimuotoa kutsutaan *eeppiseksi sanskritiksi*, jonka aikaan sanskrit oli jo kadonnut varsinaisena puhekielenä.[*lähde?*]

Varhaisin sanskritin kielioppi on Pāṇinin noin 400-luvulla eaa. kirjoittama *Aṣṭādhyāyī*, joka kuvaa sanskritin rakenteen matemaattisen täsmällisesti 3 959 säännön avulla. Pāṇinin kielioppia pidetään edelleen korkeimpana auktoriteettina kielen suhteen, ja myöhemmät kieliopit ovat lähes yksinomaan sen kommentaareja. Kielioppi sisältää oivalluksia, jotka länsimainen kielitiede teki vasta 1900-luvulla, ja esimerkiksi sen säännöt vastaavat täsmällisyydeltään tietokoneiden ohjelmointikielten kuvaukseen käytettyä Backus–Naur-muotoa (BNF).

Koska sanskrit määriteltiin jo varhain niin aukottomasti ja sen käytön oikeellisuutta on vaalittu huolellisesti, sanskrit on nykyään käyttötavaltaan, sanastoltaan ja ääntämykseltään melko tarkalleen samaa kuin yli 2 000 vuotta sitten.

Merkitys

Rig-Vedan tekstiä devanāgarī-kirjoitusjärjestelmällä

Sanskrit on vaikuttanut useimpiin intialaisiin kieliin samalla tavoin kuin latina on vaikuttanut eurooppalaisiin. Suuri osa nykyisistä indoiranilaisista kielistä (muun muassa nepali, hindi, urdu ja bengali) on kehittynyt prakriteista samaan tapaan kuin romaaniset kielet kehittyivät vulgaarilatinasta. Sanskritinkielisiä sivistyssanoja ja kieliopillisia malleja käytetään etenkin indoiranilaisissa kielissä, mutta myös dravidakielissä, jotka eivät ole edes sukua sanskritille.

Suurin osa Intian klassisesta kirjallisuudesta on kirjoitettu sanskritiksi. Nykyään sanskrit on etenkin hindulaisuuden ja siihen liittyvän filosofian, tieteen ja kirjallisuuden kieli, ja sitä käytetään myös buddhalaisuudessa. Monet uskonnonharjoittajat osaavat ulkoa lukemattomia sanskritinkielisiä mantroja, vaikka eivät varsinaisesti osaisi kieltä lainkaan. Suomessa sanskritinkieliseen tekstiin törmännee todennäköisimmin uushindulaisen Hare Krishna -liikkeen kirjoissa.

Tunnettuja eurooppalaisiin kieliin otettuja sanskritin sanoja ovat muun muassa *ārya* (arjalainen ’oma heimolainen’, myöhemmin ’jalosukuinen’), *avatāra*, *buddha*, *guru*, *karma*, *mantra*, *nirvāna*, *pippali* (’pippuri’), *śarkarā* (’sokeri’), *svastika* (’hakaristi’) ja *yoga* (’jooga’). Myös kielitiede on omaksunut sanskritista monia termejä, kuten sandhi.

Suomen kielessä on vanhoja indoiranilaisia lainasanoja, jotka ovat lähellä sanskritinkielisiä muotoja: *sata* (*śatam*), *viha* (*viśa* ’myrkky’) ja mahdollisesti *orja* (*ārya* ’oma heimolainen’).

Kirjoitus ja ääntäminen

Sanskritia on historiansa aikana kirjoitettu useilla eri kirjoitusjärjestelmillä. Varhaisimmat säilyneet tekstit käyttävät *brāhmī*- ja *kharoṣṭhī*-järjestelmiä, mutta 1100-luvulta on käytetty pääasiassa devanāgarī-aakkostoa. Oli käytetty kirjoitusjärjestelmä mikä hyvänsä, sanskritia kirjoitetaan joka tapauksessa muutamaa vähäistä poikkeusta lukuun ottamatta täysin äänteenmukaisesti.

Päinvastoin kuin muinaisindoarjassa, klassisessa sanskritissa ei ole varsinaista sanojen painotusta, vaan puhe rytmittyy vokaalien pituuseroilla. Latinalaisessa transkriptiossa pitkät *a*-, *i*- ja *u*-äänteet merkitään yläviivalla, ja *e*- ja *o*-äänteet ovat aina pitkiä. Vokaaleiksi lasketaan myös tavua kannattavat *ṛ* ja *ḷ*, jotka monissa ääntämisohjeissa neuvotaan lausuttavaksi "ri" ja "li".

Konsonanttipuolella erikoisia äänteitä ovat retrofleksiset *ṭ*, *ṭh*, *ḍ*, *ḍh*, *ṇ* ja *ṣ*, jotka lausutaan kuten *t*, *th*, *d*, *dh*, *n* ja *s*, mutta kielen kärkeä taaksepäin taivuttaen. Jokaisesta klusiilista on aspiroitu versio, joka transkriptiossa merkitään *h*-kirjaimella (esim. *dh*, *kh*, *bh*). Transkriboitu *c* ääntyy [tš], *j* [ʒ] (eli [dž]), *ś* [ʃ] (eli [š]) ja *y* [j]. Transkriptio-*v* on samankaltainen puolivokaali kuin englannin *w*. Merkintää ṃ kutsutaan anusvāraksi, joka nasalisoi sitä edeltävän vokaalin (esim. *saṃskṛtā* ääntyy [sãskritaː]).

Kielioppi

Vanhana indoeurooppalaisena kielenä sanskritin kielioppi muistuttaa yleisolemukseltaan latinaa ja kreikkaa. Substantiiveilla on kolme sukua (maskuliini, feminiini ja neutri), ja nominit taipuvat kahdeksassa sijamuodossa. Yksikön ja monikon lisäksi on käytössä kaksikko eli duaali. Verbimuodot ja sanojen johto-oppi ovat monimutkaisia.

Tunnusomainen piirre on sandhi eli äänteiden yhteensulautuminen, joka aiheuttaa usein harjaantuneillekin lukijoille ongelmia. Esimerkiksi a-loppuisen sanan loppu-a ja sitä seuraavan sanan alku-i sulautuvat yhteen e-äänteeksi, mikä samalla häivyttää sanarajan. Sanskritissa on muutenkin paljon pitkiä yhdyssanoja ja johdoksia, ja sandhin aikaansaama sanarajojen häviäminen antaa usein vaikutelman lähes käsittämättömän pitkistä sanoista.

Lauseopissa sanajärjestys on hyvin vapaa. Yleisin perussanajärjestys on subjekti-objekti-predikaatti.

Esimerkki

Osa *Dhyanamia*, jonka Shiva antoi Parvatille:[1]

> *vande padmakarāṃ prasanna-vadanāṃ saubhāgyadāṃ bhāgyadāṃ*
> *hastābhyāṃ-abhayapradāṃ maṇi-gaṇair-nānā-vidhair-bhūṣhitām*
>
> Kumarran lootuskätiselle, hymykasvoiselle, hyvän onnen antajattarelle, onnen antajattarelle käsillään suojan antavalle, runsain koruesinein eri tyylein koristautuneelle.

Lähteet

1. Shri Mahalakshmi Astottaram (http://www.astrojyoti.com/lakshmiashtottaram.htm)

Aiheesta muualla

- Pali, Prakrit and Sanskrit keyboard layouts (http://kuniyoshi.fastmail.fm/pali/)

Indoarjalaiset kielet

aer | andh | angika | assami | awadhi | bagheli | baškarik | bengali | bhadrawahi | bhili | bhisnupriya | bhodžpuri | bradž | buksa | bundeli | chambeali | chhattisgarhi | chittagon | chitwania tharu | dameli | dangaura tharu | dhatki | divehi | dogri | fidžinhindi | gaddi | garhwali | gawar | goaria | grangali | gudžarati | gurgula | halbi | haryanvi | hindi | hindko | hindustani | Induksenkohistani | kalaša | kanauji | kašmiri | katarkalai | kathariya tharu | khowar | kochila tharu | koli | kumaoni | kurdari | kutši | lahnda | lambadi | magahi | maijan | maithili | majhi | mandeali | marathi | marwari | musasa | nimadi | ningalami | nepali | od | orija | paali | palya bareli | pandžabi | pašai | pauri bareli | phalura | radžastani | rana tharu | rangpuri | rathwi bareli | rohingya | romani | sadri | sanskrit | saraiki | sawi | šina | sindhi | sinhali | sirmauri | sonha | šumašti | surjapuri | sylheti | tirahi | torwali | urdu | varhadi-nagpuri | varli | vasavi

Auktoriteettitunnisteet	GND: 4051642-8 (https://d-nb.info/gnd/4051642-8) · LCCN: sh85117331 (https://id.loc.gov/authorities/subjects/sh85117331) · NDL: 00560852 (https://id.ndl.go.jp/auth/ndlna/00560852)